

УДК 621.391.822

З. О. Колодій, к. т. н., доц.;
Л. А. Недоступ, д. т. н., проф.

РОЗРАХУНОК ІМОВІРНОСТІ БЕЗВІДМОВНОЇ РОБОТИ ЕЛЕМЕНТІВ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ АПАРАТУРИ НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ ФІЗИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДЕГРАДАЦІЇ МАТЕРІАЛУ

Запропоновано уточнену формулу для розрахунку імовірності безвідмовної роботи елементів електроніки на підставі оцінки стану внутрішньої структури елемента.

Постановка задачі

Розрахунок надійності пристроїв радіоелектронної апаратури (РЕА) та засобів телекомунікацій здійснюють на підставі довідкових даних про надійність складових частин, а також за даними довготривалих або інших випробувань, за даними про надійність об'єктів-аналогів тощо. Повний розрахунок надійності РЕА за всіма показниками трудомісткий і потребує великої кількості початкових даних. На практиці його часто обмежують оцінкою надійності елемента (приладу) за показниками безвідмовності, які отримують статистичними методами.

Однією з таких оцінок надійності є імовірність безвідмовної роботи P , яка є функцією часу t і визначається за формулою

$$P(t) = e^{-\lambda t}, \quad (1)$$

де λ — інтенсивність відмови елемента (електрорадіоелементів, комплектувальних вузлів, пристрою).

При цьому, як видно із формули (1), на момент початку експлуатації елемента (для $t = 0$) імовірність його безвідмовної роботи рівна 1. Однак реальні елементи виготовлені за певними технологіями з реальних матеріалів і мають певну конструкцію, а відтак мають певні дефекти як матеріалу так і конструкції, що не враховано у формулі (1). При цьому розрахунок імовірності безвідмовної роботи як окремого елемента, так і апаратури в цілому за формулою (1) є завищеним, що в деяких випадках є недопустимим.

Метою роботи є уточнення аналітичного виразу для визначення імовірності безвідмовної роботи $P(t)$ елементів РЕА, який би враховував стан внутрішньої структури матеріалу елемента.

Виклад основного матеріалу

Для виготовлення елемента РЕА використовується матеріал, що має певну структуру, яка є відмінною від ідеальної через наявність дефектів. Такими дефектами, наприклад, для кристалічної структури є мікротріщини, дислокації, міжвузлові атоми тощо. Крім того, кількість і вид дефектів структури матеріалу елементів навіть із однієї партії в загальному випадку є різними. Тому, очевидно, що і імовірність безвідмовної роботи елементів мала б бути різною. В процесі експлуатації внутрішня структура елемента зазнає деградації через збільшення кількості і виду дефектів, а також через збільшення кількості дефектів конструкції елемента, що веде до збільшення інтенсивності відмов елемента λ і до зменшення $P(t)$ (1).

Значення $P(t)$ можна було б визначити точніше, маючи інформацію про стан внутрішньої структури елемента. Таку інформацію можна отримати, використовуючи рентгеноструктурний аналіз матеріалу елемента. Однак такий спосіб є громіздким і незручним, крім того може спонукати до виникнення нових дефектів, оскільки належить до активних способів — дія на матеріал рентгєнівського випромінювання.

Для аналізу стану внутрішньої структури елемента найбільше підходить пасивний спосіб діагностування, наприклад, за власними флуктуаціями елемента. Відомо, що в будь-якому елементі РЕА можна реєструвати флуктуації потенціалу на його затискачах навіть без пропускання через нього струму, які в діапазоні середніх частот визначаються за відомою формулою Найквіста

$\overline{U^2} = 4kT\Delta fR$, за якою можна визначити інформацію про температуру елемента T . На сьогодні встановлено, що флуктуації в діапазоні низьких частот є структурночутливими, тобто, містять інформацію про особливості внутрішньої структури елемента. В [1] встановлено вираз для флуктуації потенціалу елемента

$$\overline{U_{III}^2} = \int_{f_1}^{f_2} \frac{4kT \operatorname{Re} Z e^{f\tau}}{e^{f\tau} - 1} df, \quad (2)$$

у якому інтегральний параметр τ — час релаксації — залежить від особливостей внутрішньої структури елемента, причому зі збільшенням кількості дефектів і їхніх розмірів значення τ зменшується і навпаки [2].

У формулі (2) складова $\frac{e^{f\tau} - 1}{e^{f\tau}}$ є імовірністю виникнення флуктуацій у нерівноважній системі.

При цьому нерівноважність системи (у даному випадку — елемента електроніки) оцінюється за значенням τ : якщо $\tau \rightarrow 0$, то система знаходиться у нерівноважному стані; для $\tau \rightarrow \infty$ — у рівноважному стані. Рівноважний стан системи характеризується відсутністю змін у структурі: структура системи є ідеальною і з часом не змінюється. Очевидно, що імовірність безвідмовної роботи елемента, що знаходиться у рівноважному стані, рівна 1. Для нерівноважного стану характерна наявність змін у структурі, спричинена наявністю дефектів структури. Більше того, нерівноважність системи характеризується обмеженою кількістю степенів вільності. Слід зазначити, що всі реальні системи, в тому числі і елементи РЕА, знаходяться у нерівноважному стані [3]. Відтак, інтенсивність відмови елемента залежатиме від стану його внутрішньої структури, і таку залежність можна записати як додаткову складову $\Delta\lambda$:

$$\Delta\lambda = \lambda \left(1 - \frac{e^{-v\tau} - 1}{e^{-v\tau}} \right) = \lambda e^{-v\tau}, \quad (3)$$

де v — деякий характеристичний параметр елемента, $1/c$; τ — час релаксації, с.

Параметр v має розмірність $1/c$, тому за розмірністю це може бути інтенсивність відмов елемента λ^1 за даного значення τ . Очевидно, що між величинами λ^1 і τ існує залежність: інтенсивність відмов елемента залежить від стану його внутрішньої структури, який оцінюється за значенням τ — чим меншим є значення τ , тим більше структура елемента відхиляється від ідеальної, тим більше енергії запасується у структурі у вигляді механічних напружень, тим більшим є значення λ^1 і навпаки — чим більшим є значення τ (структура елемента наближається до ідеальної), тим менше енергії запасується у структурі, тим меншою є інтенсивність відмови елемента.

Інтенсивність відмови елемента є також функцією часу t , тому узагальнений вираз для $P(t)$ має вигляд

$$P(t) = e^{-\lambda(1 + e^{-v\tau}t)}. \quad (4)$$

На відміну від виразу для $P(t)$ із (1) вираз (4) враховує імовірність безвідмовної роботи елемента з урахуванням стану його структури через значення часу релаксації τ .

Час релаксації елемента τ можна визначити в будь-який момент часу через вимірювання його власного шуму в області низьких частот [2]: для частоти $f_0 = 1/\tau$ спектральна густина шуму елемента

$$S_{f_0} = \frac{\overline{U^2}}{\Delta f R} = 1,58 \cdot 4kT.$$

Висновки

Імовірність безвідмовної роботи елементів електроніки є функцією часу t , а також стану його внутрішньої структури і, в загальному випадку, стану його конструкції в цілому. У використуваному на сьогодні виразі для розрахунку імовірності безвідмовної роботи (1) величина λ , яка враховує інтенсивність відмов елемента, є середньостатистичною величиною і не враховує особливостей структури і конструкції окремого елемента. Крім того, визначення імовірності безвідмовної

роботи $P(t)$ за формулою (1) є наближеним (завищеним), так як не враховує реального значення імовірності безвідмовної роботи елемента, що, в деяких випадках, може мати непередбачувані наслідки. Збільшити точність визначення $P(t)$ можна, взявши до уваги його значення, яке враховує стан внутрішньої структури елемента через час релаксації τ , який, в свою чергу, можна визначити за рівнем власних шумів елемента. Використовуючи вираз (4), можна робити уточнені розрахунки імовірності безвідмовної роботи як окремого елемента, так і всієї РЕА в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kolodiy Z. A. Calculation of tse Noise Level in Electronic Elements / Z. A. Kolodiy, A. Z. Kolodiy // Automatic Control and Computer Sciences. — 2009. — Vol. 43, No. 4. — P. 179 — 183.
2. Колодій З. О. Флікер-шумова діагностика внутрішньої структури елементів електроніки / З. О. Колодій // Радиоелектроника и информатика. — 2005. — № 3. С. 40—42.
3. Жигальский Г. П. Неравновесный $1/f^{\nu}$ -шум в проводящих пленках и контактах / Г. П. Жигальский // Успехи физических наук. — 2003. — Т. 173, № 5. — С. 465—490.

Рекомендована кафедрою телекомунікаційних систем та телебачення

Надійшла до редакції 27.01.10
Рекомендована до друку 5.02.10

Колодій Зеновій Олексійович — доцент, **Недоступ Леонід Аврамович** — завідувач кафедри.
Кафедра теоретичної радіотехніки і радіовимірювання, НУ «Львівська політехніка»